

URANK

EN SVENSK UNIVERSITETS-RANKING – 2008

Stig Forneng, Ingemar Lind, Thorsten Nybom

Syfte och utgångspunkter

Vi som ånyo genomfört en svensk universitets- och högskoleranking är själva fristående akademiker med omfattande kunskaper och erfarenheter, i olika kapaciteter, av svensk och internationell högre utbildning (s.11). Initiativet till detta rankingföretag är därmed högst privat och har således inga utomstående politiska, ekonomiska eller andra uppdragsgivare.

Syftet med vår ranking är även denna gång att pröva hur svenska universitet och högskolor ”reagerar” på en uppsättning kvalitetskriterier, som är de helt dominerande internationellt.¹ Vi vill även starkt betona att rankingen uteslutande omfattar lärosätenas utbildningsfunktion icke deras forskningsverksamhet. Att det finns ett forskningskriterium i vår lista beror på att det i gällande lagar och förordningar uttryckligen stadgas att lärosätena skall bedriva utbildning, som vilar på *vetenskaplig grund* och att studenterna skall utveckla förmågan att göra självständiga och kritiska bedömningar, samt att söka och *värdera kunskap på vetenskaplig nivå*. Detta krav anses förutsätta institutionell närhet till aktiv forskning och forskningskompetent personal. Lagen gör här således ingen skillnad mellan universitet och högskolor. Att dessa sedan har givits helt olika ekonomiska o.a. *förutsättningar* att motsvara dessa krav är en annan sak.

Rankingen innefattar därför samtliga svenska universiteten och högskolorna, inalles 31. Undantagna är de konstnärliga högskolorna samt ett fåtal mindre högskolor. Vi har alltså inte, till skillnad från den kanadensiska förebilden, *Maclean's*, försökt oss på att göra någon form av att kategoriindelning. Huvudskälet är, som nämnts, att Sverige, åtminstone formellt, har ett helt enhetligt högskolesystem, där samma lagar, förordningar och krav gäller för samtliga lärosäten. Därför framstår det även som rimligt att behandla alla i samma grupp även om man a priori kan förutse oönskade skevheter i utfallet. Men samtidigt är det intressant att se hur stora dessa skevheter är och möjligen också fundera över vad de kan tänkas beror på.

Inledande överväganden och motiveringar

Mot denna vår lärosätesbaserade strategi kan naturligtvis riktas en rad invändningar:²

- Det kan alltså uppfattas som ett äpple- och päronproblem att jämföra så skiljaktiga utbildningsanstalter som kraftigt specialiserade professionshögskolor med större flerfakultetsuniversitet. Naturligtvis ligger något i detta påpekande, men det torde ändå ha sitt intresse att se hur det högt specialiserade lärosätet ”reagerar” på en gängse uppsättning akademiska kriterier jämfört med det klassiska universitetet breda och

¹ S. Forneng-I. Lind-Th. Nybom, *En svensk universitetsranking 2007*. www.urank.se.

² Över den internationella och framför allt brittiska diskussionen kring rankingens konsekvenser och problem samt för omfattande referenser, se Th. Nybom-I. Lind-S. Forneng, *Den internationella universitetsrankingsindustrin 2008. Kommentarer till en pågående diskussion*. www.urank.se. (2008b)

varierade utbud. Utfallet (s.5ff) tycks ge stöd för tanken att specialisering och nära yrkesanknytning i sig är kvalitetsdrivande. Därmed inte sagt att god kvalitet kan uppnås snabbt via abrupt specialisering. De äldre tekniska högskolorna, liksom Handelshögskolan i Stockholm, Karolinska institutet och Sveriges lantbruksuniversitet har lång tradition och betydande ekonomiska och personella resurser.

- Även i en annan dimension kan, som nämnts, lärosätesjämförelsen med rätta uppfattas som orättvis, eftersom den placerar så skilda storheter som exempelvis Högskolan på Gotland och Lunds universitet på samma lista. Givet kriterierna torde utfallet dem emellan rimligen vara lätt att anteciperat. Så är det förvisso, men även i detta fall är det intressant att se hur stor skillnaden blir och att i nästa led fundera över vad denna skillnad kan beror på och faktiskt representerar. Redan i föregående års ranking konstaterade vi, att mycket av skillnaderna i utfall kan hänföras till, och därmed även förklaras av, att lärosätena har så skilda *förutsättningar* oaktat de i lag- och förordningstexter har ålagts identiska grundläggande uppgifter.³

Den sannolikt helt dominerande delen av dessa förutsättningar – vid sidan av ålder och tradition – kan hänföras till det nuvarande statliga anslagstilldelningssystemet, som, lindrigt talat, är föga jämlikt på lärosätesnivå. Totalrankingen ger därmed knappast någon solid grund för eventuella misstankar om att den lågt rankade nya, lilla högskolans ledning inte sköter sitt kvalitetsuppdrag. Snarare handlar det om att staten antingen inte förmått ge högskolan de basresurser den egentligen skulle behöva för att sköta sitt uppdrag, eller så har den gett dem ett uppdrag som inte svarar mot de faktiskt disponibla resurserna.

- Om därför de berörda lärosätena skiljer sig avsevärt beträffande mission, kompetensbas och annat, är det vanligt att den som rankar delar in lärosätena i olika divisioner och rankar dem var för sig. Så sker t ex i *Macleans* ranking i Kanada där medicinska högskolor, universitet med betydande forskningsverksamhet och slutligen lärosäten med uppdrag huvudsakligen inom grundläggande utbildning utgör indelningsgrund.

Vi har övervägt att göra något liknande, men idag är detta inte helt enkelt, eftersom lagstiftningen inte ger någon grund eller ens vägledning: Sverige har ett enhetligt högre utbildningssystem där anslagstilldelningen sker i ett mycket brett spektrum utan tydliga och naturliga gränser. En eventuell svensk divisionalisering skulle möjligen kunna göras utifrån den grad av specialisering, som flera universitet och högskolor trots allt uppvisar. Vi har försökt att analysera detta i breda termer som studentfördelningen mellan tämligen vidsträckt kunskapsområden som humaniora/samhällsvetenskap, naturvetenskap/teknik samt professionsspecialiseringar som medicin och lärarutbildning.

Men det visar sig att även med mycket beskedliga kriterier på specialisering – exempelvis att minst 60 % av lärosätets studenter skall återfinnas inom något av områdena – så blir utfallet föga fler än de högskolor som redan av tradition uttryckligen är specialiserade. I stället är det så att mer än 70 % av samtliga svenska universitet och högskolor intill förvandling och förblandning påminner om ett ”genomsnittsuniversitet”: Det innehåller dryga 40 % humanister/samhällsvetare, knappt 30 % naturvetare eller tekniker och lika många övriga. Hos några få kan man

³ Forneng-Lind-Nybom 2007. www.urank.se.

spåra en ansats till specialisering, exempelvis vid Blekinge Tekniska högskola (teknik), Södertörns högskola och Högskolan på Gotland (humaniora/samhällsvetenskap) – dock knappast vid Luleå tekniska universitet – det förpliktande namnet till trots. Det bör tilläggas att det naturligtvis kan finnas specialiseringar i dimensioner och på andra nivåer än de som angivits här men dessa är idag omöjliga att komma åt.

- Det borde alltså finnas andra sätt att jämföra utbildningskvalitet och uppnådda resultat. Ett tänkbart sådant vore att göra jämförelser inte mellan hela lärosäten utan mellan vad man kunde kalla fakultetsnivå – någorlunda breda och relevanta utbildningsområden – med i huvudsak samma kriterier som vi använder här. Då undviker man många av de invändningar som redovisats ovan, samtidigt som man därmed även borde få fram nya intressanta och förhoppningsvis även väsentligt mer informationstäta jämförelser, till nytta och glädje för såväl studenter som lärosäten men även för finansörer och avnämare.⁴ Detta kräver emellertid en helt annan databas än den som finns lättillgänglig idag.

Val av kriterier

Av tillgängligt källmaterial framgår det att befintliga akademiska rankingar – inklusive den föreliggande – visar uppenbara likheter, sannolikt därför att de alla nästan utan undantag inspirerats av de etablerade USA-rankingarna.⁵ Det handlar således om att välja ett begränsat antal akademiska kriterier och inom dessa formulera ett 20-tal indikatorer, flertalet i numerisk form. Vi använde *Maclean's* kanadensiska ranking som utgångspunkt. Valet dikterades inte bara av rankingens konstruktion utan i viss mån även av att Kanada och Sverige, trots många olikheter, ändå har en viss strukturell likhet vad avser universitetssystem, antal universitet, distribution på en stor geografisk yta mm. *Maclean's* rankingar har dessutom genomförts under en följd av år och har därmed hunnit modifieras och slipas.

Det går emellertid inte att ”ordagrant” överföra de kanadensiska kriterierna till svenska av två skäl. Dels gör system- och kulturskillnader att ett par av de kanadensiska kriterierna helt enkelt inte finns eller är möjliga att applicera på Sverige. Dels måste vi begränsa oss till kriterier för vilka vi kunnat hitta pålitliga, offentliga data i Sverige. Därutöver finns det i Sverige intressanta data för andra men i flera fall liknande kriterier som inte återfinns i Kanada. Vi överflyttade också, så långt det var möjligt den kanadensiska viktningen. Sammantaget kan vi alltså säga att vi inte använt den kanadensiska rankingen som modell utan snarare som förebild, vilken vi sedan modifierat med hänsyn till den svenska högskoleverkligheten.

Att vi använt en förebild betyder dock inte att vi inte tar fullt ansvar för valet av kriterier, indikatorer och viktning. Vi anser – givet att man över huvud taget ska genomföra en ranking av detta slag – att de valda kriterierna utgör ett rimligt och relevant urval. Uppenbara brister och möjliga förbättringar diskuterar vi i samband med presentationen. Valet av vikter är svårare att motivera fränsett att de har inspirerats av förebilden. Vi har därför, utöver det som har sin grund i *Maclean's*, också utfört vissa tester genom att variera viktsystemet något.

⁴ Detta är en ståndpunkt som med eftertryck även framförs i den intressanta HEFCE-rapporten *Counting what is measured or measuring what counts? League tables and their impact on higher education institutions in England*. HEFCE April 2008/14 London. Här om se *Nybom-Lind-Forneng 2008b* www.urank.se.

⁵ För en kortfattad rankinghistorik se *Forneng-Lind-Nybom 2007* www.urank.se.

Kriterier, indikatorer och vikter

I likhet med föregående år har vi använt oss av sex kriterier. Varje kriterium innefattar ett varierande antal indikatorer. Några små förändringar i kriterierna har gjorts sedan 2007 års ranking och ett fåtal indikatorer har justerats. Sålunda har Bibliotekskriteriet justerats och uppgift om högskoleprovsresultat för nybörjare har lagts till. Efter varje grupp anges inom parentes en koefficient, som anger gruppens vikt i den slutliga sammanvägningen. Efter varje indikator finns på motsvarande sätt en koefficient, som anger dess vikt inom kriteriet. Vikterna är i huvudsak samma som föregående år. Dessutom avses med antal studenter, lärare etc. alltid heltidsekvivalenter.

Studenter (0,2)

Antal förstahandssökande per antagen (0,3)

Andel med högskoleprovsresultat över 1,1 av alla provresultat (0,1)

Andel nya studenter (högskolenybörjare) som inte kommer från lärosätets län (0,1)

Andel examinerade studenter som har studerat utomlands minst en termin (0,1)

Andel studenter som finns kvar vid lärosätet andra året av studierna (0,2)

Andel av högskolenybörjarna som har avlagt examen (alternativt uppnått 180 högskolepoäng) inom sex år (0,2)

Lärare (0,2)

Andel disputerade lärare (0,5)

Andel professorer av lärare (0,5)

Grundutbildning (0,2)

Antal studenter per lärare, vägd (0,25)

Prestationsgrad, vägd (0,25)

Rörlighetsfaktor (0,25)

Etableringsgrad på arbetsmarknaden, vägd (0,25)

Kommentar: Att prestationsgraden (helårsprestationer per helårsstudent) är vägd betyder att vi avläst prestationsgraderna inom olika utbildningsområden (medicin, naturvetenskap, teknik, humaniora och samhällsvetenskap) representerade vid lärosätet och därefter vägt ihop dem beroende på den mix som finns. När det gäller studenter per lärare har vi tagit hänsyn till den mellan lärosätena varierande storleken på verksamhetsgrenarna forskning och utbildning. Etableringsgraden på arbetsmarknaden är vägd efter utbildningsmixen. Rörlighetsfaktorn anger om lärosätet har vunnit eller förlorat på studenternas byte av lärosäte.

Kommentar: Vi har övervägt att utforma ett mått utifrån Högskoleverkets samlade kvalitetsundersökningar av olika ämnen och utbildningar, men i den form dessa hittills haft skulle validiteten vara tveksam. Men en sådan indikator kan möjligen framtidsvis övervägas.

Forskning/Forskarutbildning (0,2)

Forskningsanslag/disputerad lärare (0,2)

Andel forskning av lärosätets totala kostnader (0,2)

Andel konkurrensutsatta forskningsmedel av total forskningsfinansiering (0,2)

Andel studenter som övergår till forskarutbildning, vägd (0,2)

Antal disputationer per professor (0,2)

Kommentarer: Till konkurrensutsatta medel räknas anslag från Vetenskapsrådet, FAS och Formas. För forskningsstiftelserna finns tyvärr inte tillräcklig information enkelt tillgänglig. Det bör än en gång understrykas att indikatorerna inte mäter forskningskvalitet, även om de som avser forskningsanslag i någon mån indikerar kvalitet. Vad som således mäts är snarare forskningsnärlighet och ”forskartäthet”.

Bibliotek (0,1)

*Bibliotekets anslag från moderorganisation som andel av lärosätets totala omslutning (0,5)
Förvärv (tryckt material och elektroniska resurser) dividerat med antal studenter (0,5).*

Studentomdöme (0,1)

*Studentranking efter Studentspegeln (0,5)
Studenternas nöjdhet med lärosätet efter Studentspegeln (0,5)*

Data och kalkylmetod

Data har genomgående hämtats från Högskoleverkets offentliga data avseende förhållandena 2007 eller läsåret 2006/07 (Årsrapport 2008, Rapport 2008:19 R och Högskoleverkets statistikdatabas, NU) samt SCB (Forskningsbiblioteken 2007).

För var och en av indikatorerna har fördelningen av värdena behandlats så att medelvärdet räknats ut och för vart och ett av lärosätena har noterats avvikelser från medelvärdet med fördelningens standardavvikelse som enhet. Ett slutvärde på t ex 1,6 för ett lärosäte betyder att lärosätet höjer sig över medelvärdet med 1,6 x fördelningens standardavvikelse. Ett utfall exempelvis på -0,4 betyder att lärosätet ligger under medelvärdet med 0,4 x standardavvikelsen.

För varje kriterium har för varje lärosäte ett vägt medelvärde räknats fram utifrån värdena för varje indikator och koefficienterna ovan.

För den sammanlagda rankingen har sedan motsvarande gjorts för kriterierna.

Utfall 2008 och förändringar 2007-2008

Det upprepade experiment vi utfört får i sina huvuddrag det utfall vi anat och kanske det man bör förvänta sig med hänsyn till att de skilda lärosätena i huvudsak har av staten givna och divergerande ekonomiska förutsättningar exempelvis i form av fasta forskningsanslag. Lärosätenas ålder och etableringsår spelar naturligtvis också en roll. Universitets- och högskoleledningarna har naturligtvis också påverkat – några utfall tyder på det – men påverkan tycks ändå vara begränsad i varje fall på den aggregerade nivå som lärosätena här framträder på.

De flesta förändringar sedan förra mätningen 2007 är som sagt små och har naturligtvis i sig ingen omedelbar och självklar signifikans.⁶ Medan det således finns en tydlig och signifikant skillnad mellan topp och botten, framstår däremot skillnaderna mellan de lärosätena som finns i mitten av tabellen som mycket små. En intressant iakttagelse är dock, att just begränsade

⁶ *Forneng-Lind-Nyblom 2007.*

förändringar över tid samtidigt även tyder på god stabilitet i mätningarna, som grundar sig på officiell statistik av hög kvalitet och fullständighet, vilket för övrigt är ett stort plus jämfört med många andra nationella och internationella rankingar.

Det samlade utfallet av jämförelsen mellan samtliga lärosäten är sålunda än en gång till sina huvuddrag vad den initierade akademiske observatören förmodligen skulle vänta sig. De stora och resursstarka lärosätena kommer högt i rankingen medan de mindre och nyare lärosätena hamnar längre ner på listan. I topp ligger två av specialhögskolorna – Handelshögskolan i Stockholm och Karolinska institutet. Den ena har den högsta andelen forskarutbildade lärare och en utbildning som har en mycket stark ställning på arbetsmarknaden och den andra har landets relativt sett starkaste forskningsorganisation. Därefter följer ännu en special högskola, Sveriges lantbruksuniversitet, som i sin tur följs av Lunds universitet, Chalmers tekniska högskola, de övriga stora universiteten och Kungl. Tekniska högskolan.

Det är alltså specialhögskolor, med en tydligt profilerad verksamhet och med studenter som i första hand är inriktade mot att skaffa sig en kvalificerad yrkesutbildning, som kommer bäst ut i rankingen. Uppdelningen mellan universitet och specialhögskolor, å ena sidan, och högskolor, å den andra, är tämligen klar och tydlig även om den möjligen är något mindre än vad man kunde förmoda. Det finns i mätningarna således ett visst ”overlap” .

Bortsett från de två – möjligen tre – främsta är skillnaderna i många fall små mellan de därpå följande lärosätena och förändrar man vikten för de olika kriterierna sker givetvis omkastningar i ordningsföljden, men det handlar i så fall om små förändringar.

Rangordningen är således relativt okänslig för viktförändringar och borttagning eller tillägg av enstaka indikatorer. I fördelningens mitt är dock skillnader i utfall mellan olika lärosäten mindre än 0,1 att betrakta som insignifikanta .

Jämfört med 2007 har Chalmers (5) och Uppsala universitet (6) bytt plats, medan Stockholms universitet (11) har passerats av Umeå universitet (10). Beträffande Stockholm bör man lägga märke till att de uppgifter som här redovisas inte inkluderar Lärarhögskolan i Stockholm trots den sammanslagning som beslöts den första januari 2008.⁷ Ett sammanslaget Stockholm skulle med våra kriterier naturligtvis falla ytterligare på rankinglistan. Stockholm skiljer sig även från de övriga stora universiteten genom att lärosätet saknar såväl medicinsk som teknisk fakultet – vilket sällan påpekas. Man bör dessutom även notera att Stockholms universitet missgynnas ytterligare, eftersom det bedriver en omfattande fort- och vidareutbildning i form av studier på enstaka kurser. Detta kan synas beklagligt, då denna form av utbildning uttryckligen ansetts vara en viktig uppgift för universitet och högskolor.

Av de nya universiteten återfinns Örebro (14) på den övre halvan medan Växjö universitet (16), Mittuniversitetet (19) och Karlstads universitet (20) hamnar längre ner. De två sistnämnda hamnar således efter fyra av högskolorna, även om Mittuniversitetet avancerat åtta placeringar sedan 2007. Bland högskolorna behåller Södertörns högskola (15), trots ett tapp på fyra placeringar sin topplats. Högskolan på Gotland (31) är fortfarande kvar i botten. En intressant iakttagelse är måhända att de högskolor som 1999-2001 erhöll vetenskapsområde (fakultetsmedel och examensrätt för doktorer) inte, som kanske kunde ha förväntats, generellt skiljer ut sig från övriga högskolor. Medan således Södertörns högskola⁸

⁷ Eftersom våra data i huvudsak avser år 2007 och läsåret 2006/07 presenteras lärosätena här var för sig.

⁸ Södertörns högskola har *formellt* inget vetenskapsområde men den direkta kopplingen till Östersjöstiftelsen innebär, att högskolan *de facto* disponerar över forskningsmedel av en storlek som ibland överstiger de nya universitetens. Därmed finns det synnerligen goda skäl att *åtminstone* hänföra den till *denna* gruppering.

(15) och Malmö högskola (17) hamnar i topp bland högskolorna placerar sig Högskolan i Jönköping (21) Mälardalens högskola (23), Högskolan i Kalmar (28) och Blekinge tekniska högskola (29) längre ned – i några fall mycket långt ned.

Lärosäte	Studenter (0,2)	Lärare (0,2)	Grundutbildning (0,2)	Forskning/Forskarutbildning (0,2)	Bibliotek (0,1)	Studentomdöme (0,1)	Summa
Handelshögskolan i Stockholm	2,21	2,60	1,35	-0,45	0,31	1,81	1,36
Karolinska institutet	1,79	0,90	1,24	1,49	1,09	1,19	1,31
Sveriges lantbruksuniversitet	1,22	0,77	1,50	0,71	0,90	0,61	0,99
Lunds universitet	0,38	1,71	-0,41	1,27	0,38	0,60	0,69
Chalmers tekniska högskola	0,92	1,01	0,22	1,02	0,34	0,01	0,67
Uppsala universitet	0,44	1,32	-0,02	1,15	0,47	0,10	0,63
Linköpings universitet	0,67	0,97	0,22	0,36	0,07	0,42	0,49
Göteborgs universitet	0,42	0,87	0,05	0,68	-0,06	0,16	0,41
Kungl. Tekniska högskolan	0,45	0,88	0,22	0,80	-0,03	-0,90	0,38
Umeå universitet	0,18	0,48	-0,21	0,69	-0,42	0,34	0,22
Stockholms universitet	-0,54	0,95	-0,56	1,04	0,14	-0,60	0,13
Lärarhögskolan i Stockholm	-0,29	-1,24	1,38	-0,17	-0,29	1,18	0,02
Luleå tekniska universitet	-0,01	0,07	-0,53	0,56	0,03	-0,35	-0,01
Örebro universitet	-0,20	0,04	-0,01	0,13	-0,04	-0,44	-0,06
Södertörns högskola	-0,75	0,36	-0,59	0,02	0,48	0,13	-0,13
Växjö universitet	0,04	-0,40	-0,01	-0,45	-0,21	0,49	-0,14
Malmö högskola	-0,32	-0,72	0,31	-0,48	-0,66	0,75	-0,23
Högskolan i Borås	-0,75	-1,04	0,07	-0,65	1,80	0,19	-0,28
Mittuniversitetet	-0,68	-0,38	-0,14	-0,39	0,84	-0,72	-0,31
Karlstads universitet	-0,32	-0,51	-0,09	-0,25	-0,51	-0,25	-0,31
Högskolan i Jönköping	0,08	-0,58	-0,03	-1,02	-0,30	-0,14	-0,36
Högskolan Kristianstad	-0,39	-0,83	-0,07	-0,79	-0,20	0,41	-0,40
Mälardalens högskola	-0,55	-0,61	-0,01	-0,75	0,06	-0,23	-0,40
Högskolan i Halmstad	-0,41	-0,68	-0,23	-0,54	-0,48	-0,61	-0,48
Högskolan Dalarna	-0,41	-0,93	-0,06	-0,95	-0,58	0,33	-0,50
Högskolan i Skövde	-0,25	-1,17	0,04	-0,49	-0,62	-1,13	-0,55
Högskolan i Gävle	-0,60	-0,74	-0,39	-0,51	-0,54	-0,72	-0,57
Högskolan i Kalmar	-0,32	-0,79	-0,35	-0,75	-0,53	-0,77	-0,58
Blekinge tekniska högskola	-0,51	-0,50	-0,96	0,07	-0,69	-1,28	-0,58
Högskolan Väst	-0,74	-1,03	-0,04	-1,08	0,00	-0,09	-0,59
Högskolan på Gotland	-0,72	-0,77	-1,88	-0,24	-0,76	-0,47	-0,84

Tabell 1. Ranking av universitet och högskolor enligt modell beskriven i text. Lärosätet med högst värde enligt summakolumnen kommer först och sedan anges övriga lärosäten i fallande ordning

I tabell 2 nedan har det numeriska värdet på de olika kriterierna bytts ut mot platsiffra för att det ska bli lättare att se placeringen i kriterierang. Några av resultaten kan förtjäna en kommentar som gör det lättare att värdera och bedöma de använda indikatorerna. Ett exempel: Både Stockholms universitet och Södertörns högskola placerar sig långt ner på listan när det gäller kriteriet Studenter och Utbildning. Starkt bidragande till detta är lokal rekrytering och många studenter som bara läser någon enstaka kurs.

Indikatorerna är just indikatorer och ger bara en del av sanningen. Allmänt sett är kanske en stor andel långväga studenter som väljer lärosätet ett mått på attraktivitet, men bilden påverkas också av storleken på lärosätet i relation till länets storlek, och bilden kan påverkas ännu mer genom att vissa lärosäten, som inte är tillräckligt attraktiva för att kunna rekrytera så många svenska studenter som de skulle önska, istället fyller upp volymen med utländska studenter. En stor del äldre studenter som vidareutbildar sig genom att läsa en eller några enstaka kurser drar också ner resultatet – både kvarvaron vid lärosätet och andelen som avlägger examen får lägre värden med många studenter som läser enstaka kurser. Och detta trots att denna typ av vidareutbildning, som påpekats, uttryckligen anges som en väsentlig uppgift parallellt med uppdraget att ge ungdomar från gymnasieskolan en kvalificerad akademisk utbildning.⁹ Liknande ofullkomligheter kan iakttas för andra indikatorer.

⁹ Uppgiften är en central dimension i det som brukar kallas livslångt lärande som av OECD, regeringar, politiker och utbildningsexperter vanligtvis beskrivs som ett nödvändigt inslag i framtidens utbildningspolitik.

Beträffande kriteriet Studentomdöme kan man lägga märke till att vissa av de högre rankade lärosätena uppvisar relativt låga siffror. Det gäller främst då KTH och Stockholms universitet men i viss mån även Örebro universitet och Luleå tekniska universitet. Parentetiskt kan man emellertid även notera att den nyligen nedlagda Lärarhögskolan i Stockholm, i just detta hänseende, uppvisar siffror som endast överträffas av Handelshögskolan och KI.

Styrkan i valet av indikatorer är att det i stort ansluter till traditionella indikatorer på kvalitet inom sektorn, även om användningen och värderingen av varje enskild indikator kan diskuteras. Sist och slutligen är det bara användaren och användningsområdet som kan avgöra inte bara vilka kriterier som ska betraktas som mest relevanta utan även hur de ska värderas.

Lärosäte	Studenter	Lärare	Grundutbildning	Forskning/Forskarutb	Bibliotek	Studentomdöme	Summa	Platssiffra 2007
Handelshögskolan i Stockholm	1	1	3	19	9	1	1	(1)
Karolinska institutet	2	7	4	1	2	2	2	(2)
Sveriges lantbruksuniversitet	3	10	1	7	3	5	3	(3)
Lunds universitet	9	2	26	2	7	6	4	(4)
Chalmers tekniska högskola	4	4	6	5	8	16	5	(6)
Uppsala universitet	7	3	15	3	6	15	6	(5)
Linköpings universitet	5	5	7	11	11	8	7	(7)
Göteborgs universitet	8	9	10	9	17	13	8	(8)
Kungl. Tekniska högskolan	6	8	8	6	15	29	9	(9)
Umeå universitet	10	11	22	8	22	10	10	(12)
Stockholms universitet	24	6	28	4	10	24	11	(10)
Lärarhögskolan i Stockholm	16	31	2	15	20	3	12	(16)
Luleå tekniska universitet	13	13	27	10	13	21	13	(13)
Örebro universitet	14	14	13	12	16	22	14	(14)
Södertörns högskola	30	12	29	14	5	14	15	(11)
Växjö universitet	12	16	12	20	19	7	16	(17)
Malmö högskola	19	22	5	21	29	4	17	(19)
Högskolan i Borås	31	29	9	25	1	12	18	(15)
Mittuniversitetet	27	15	21	18	4	26	19	(27)
Karlstads universitet	17	18	20	17	24	20	20	(18)
Högskolan i Jönköping	11	19	16	30	21	18	21	(20)
Högskolan Kristianstad	20	26	19	28	18	9	22	(21)
Mälardalens högskola	25	20	14	27	12	19	23	(22)
Högskolan i Halmstad	22	21	23	24	23	25	24	(23)
Högskolan Dalarna	21	27	18	29	27	11	25	(25)
Högskolan i Skövde	15	30	11	22	28	30	26	(30)
Högskolan i Gävle	26	23	25	23	26	27	27	(29)
Högskolan i Kalmar	18	25	24	26	25	28	28	(28)
Blekinge tekniska högskola	23	17	30	13	30	31	29	(26)
Högskolan Väst	29	28	17	31	14	17	30	(24)
Högskolan på Gotland	28	24	31	16	31	23	31	(31)

Tabell 2: Samma ranking som i tabell 1 men nu med platssiffror inom varje kriterium och den slutliga platssiffran längst till höger. Inom parentes anges förra årets platssiffra.

Bredd i studentrekryteringen: en annan typ kriterium

Rankingar görs, som framhållits, i enlighet med traditionella akademiska mål eller framgångsmått. Även vi har således följt det allmänna mönstret och – i enlighet med den kanadensiska förebilden – valt att inte inkludera indikatorer på bredd i rekryteringen och andra uttalade samhällseliga mål i totalomdömet. Men under senare år har även politiskt definierade mål som breddad rekrytering, jämställdhet, samverkan m.fl. blivit allt viktigare både i Sverige och internationellt. Detta kanske framför allt därför att man insett att utan bra värden i dessa hänseenden går det inte att skapa en utbildning med tillräcklig volym för att möjligtvis uppnå den ökade internationella konkurrenskraft alla så hett eftersträvar. Därmed blir det självklart intressant att även undersöka utfallet utifrån denna dimension.

Vid sidan av den tämligen traditionella uppsättningen akademiska kriterier har vi därför tagit fram ett ”breddkriterium”. Det handlar då om rekrytering av studenter som saknar studietradition (förstagenerationsstudenter), studenter med utländsk bakgrund samt

jämställdhet i utbildningarna, som innebär att det för båda könen framstår som möjligt och helst naturligt att välja önskad utbildning.

Samtliga kriterier är hämtade från Högskoleverkets nyckeltal för lärosäten.

Rekryteringsbredd

Andel studenter som är första generationen i högre utbildning (0,33)

Andel studenter med utländsk bakgrund (0,33)

Andel studenter på kurser med jämn könsfördelning (0,33)

De två första indikatorerna avser respektive andelar bland inflödet av nya studenter, dvs. studenter som inte tidigare studerat vid ett svenskt lärosäte. Indikatorerna är dessutom standardiserade i den meningen att de tar hänsyn till fördelningen av den aktuella egenskapen i de kommuner och i de åldersgrupper från vilka studenterna är rekryterade. Andelen studenter på kurser med jämn könsfördelning avser andelen studenter på kurser där mellan 40 och 60 procent av studenterna är män eller kvinnor. Beträffande könsindikatorn är den självklart beroende av det faktiska utbildningsutbudet vid respektive lärosäte.

Utfall 2008 och förändringar 2007-2008

Då lärosätena rankas efter dessa variabler avviker ordningen kraftigt från resultatet i den akademiska rankingen. Det finns uppenbarligen ett tydligt negativt samband mellan det tidigare redovisade akademiskt baserade rankingresultatet och värdet på kriteriet för bredd i rekryteringen, d.v.s. ett lärosäte som hamnar högt i den akademiska rankingen tenderar att få låga värden när det gäller rekryteringsbredd.¹⁰ Således rasar Handelshögskolan i Stockholm från första till näst sista plats (30). Och Chalmers (29) och SLU (31) beskriver precis samma neråtgående resa. Bland de tre topprankade lärosätena uppvisar endast Karolinska Institutet ett avvikande mönster genom att hamna på den övre halvan (13) främst tack vare en betydande andel studenter med utländsk bakgrund.

Skillnaderna i övrigt är inte fullt så dramatiska, men huvudtendensen är att de små lärosätena hamnar högre upp och de stora och äldre lärosätena längre ner på skalan. Men också i det här avseendet är förändringarna jämfört med föregående år små. Södertörns högskola försvarar sin klara tätposition. Högskolan har både många studenter med utländsk bakgrund och relativt många kurser med jämn könsfördelning. Också i övrigt är det högskolor – Högskolan i Gävle och Mälardalens högskola – som ligger i topp, även om Stockholms universitet (4) hamnar högt upp framför allt genom att lärosätet uppvisar en relativt stor andel studenter på kurser med jämn könsfördelning. Till rätt stor del beror dock utfallet på hur utbildningsutbudet ser ut vid respektive lärosäte. Det är som bekant stor skillnad i rekryteringsmönster mellan olika utbildningar.

¹⁰ Problematiken med denna uppenbara och besvärande diskrepans mellan uttalade samhälleliga mål, å ena sidan, och "rankingpremiering", å den andra, påtalas och diskuteras flitigt i den ovan nämnda HEFCE-rapporten: *Counting what is measured or measuring what counts?* (not 4).

Lärosäte	Jämförelsetal högskoleutbildade föräldrar	Jämförelsetal utländsk bakgrund	Andel (%) på kurser med jämn könsfördelning	Summa
Södertörns högskola	0,71	2,05	1,62	1,46
Högskolan i Gävle	0,66	0,16	0,89	0,57
Mälardalens högskola	0,20	1,36	0,02	0,53
Stockholms universitet	-0,32	-0,33	2,20	0,52
Högskolan i Jönköping	0,17	0,86	0,46	0,50
Högskolan i Borås	1,45	0,46	-0,70	0,40
Örebro universitet	0,20	0,36	0,60	0,39
Högskolan Väst	2,09	0,16	-1,14	0,37
Högskolan i Skövde	0,58	1,16	-0,70	0,35
Växjö universitet	-0,03	0,11	0,89	0,33
Malmö högskola	0,42	0,81	-0,27	0,32
Uppsala universitet	-0,99	0,31	1,62	0,32
Karolinska institutet	-0,15	1,61	-0,56	0,30
Högskolan Kristianstad	1,03	0,21	-0,56	0,23
Karlstads universitet	-0,09	0,51	0,17	0,20
Lärarhögskolan i Stockholm	2,47	-0,04	-2,15	0,09
Umeå universitet	-0,34	-0,23	0,75	0,06
Högskolan i Halmstad	0,27	-0,48	0,31	0,03
Kungl. Tekniska högskolan	-0,91	1,01	-0,12	-0,01
Högskolan på Gotland	0,46	-1,03	0,31	-0,09
Högskolan Dalarna	0,00	0,11	-0,41	-0,10
Göteborgs universitet	-0,89	-0,28	0,75	-0,14
Luleå tekniska universitet	-0,21	-0,38	-0,12	-0,24
Lunds universitet	-1,16	-0,98	1,33	-0,27
Högskolan i Kalmar	0,42	-0,68	-0,56	-0,27
Blekinge tekniska högskola		-0,43	-1,14	-0,52
Linköpings universitet	-1,00	-0,63	0,02	-0,54
Mittuniversitetet	-0,15	-0,18	-1,28	-0,54
Chalmers tekniska högskola	-1,61	-0,53	-1,28	-1,14
Handelshögskolan i Stockholm	-1,86	-2,52		-1,46
Sveriges lantbruksuniversitet	-1,43	-2,52	-0,99	-1,65

Tabell 3: En ranking enligt ett renodlat ”breddkriterium” med tre indikatorer enligt texten. Lärosätena anges som vanligt i fallande ordning enligt sammanvägningen längst t h.

Det kan självklart diskuteras huruvida olika sk. breddkriterier över huvud taget har med ”kvalitet” i gängse mening att skaffa. Det borde dock inte vara helt ointressant vare sig för blivande studenter, finansärer eller *lärosätena själva* att fundera över vilka socio-kulturella implikationer utpräglade sociala och etniska monokulturer kan tänkas ha på studie- och lärosätetsmiljön samt – åtminstone på sikt – kanske även på den akademiska kvaliteten.¹¹

¹¹ (Kring denna problematik förs det en allt intensivare, kontinuerlig diskussion om, och inte minst mellan och inom, de akademiska elitinstitutionerna i USA och UK. Har någon hört talas om någon liknande debatt i Sverige under de senaste 20-30 åren!?)

Författare

Stig Forneng: Planeringschef

statistiker med lång erfarenhet inom högskolesektorn vid Stockholms universitet, Högskoleverket, Örebro universitet, Verket för högskoleservice och Universitets- och högskoleämbetet.

(stig.forneng@telia.com)

Ingemar Lind: Professor

matematiker med 45 års erfarenhet som lärare, dekan, prefekt, rektor och styrelseordf. vid fem svenska universitet/högskolor. Vice ordf. i Rådet för forskning om universitet och högskolor och Sveriges Universitets- och högskoleförbund. Författare till artiklar, utredningar och bok om den samtida universitetsutvecklingen i Sverige.

(i.lind@bredband.net)

Thorsten Nybom: Professor

historiker med lång erfarenhet som forskare, lärare mm. vid sju svenska och utländska universitet/högskolor. Huvudsekr. vid Rådet för forskning om universitet och högskolor. Författare till ett stort antal böcker och artiklar som rör universitets- och forskningspolitik i forntid och samtid.

(thnybom@yahoo.se)